Правен режим на GHB – проблемът с класификацията на наркотичните вещества

Гама-хидроксибутират, „Джи“, „GHB“, „течно екстази“ са различни наименования на едно и също вещество – наркотик, включен в Списък II на Конвенцията за психотропните вещества от 1971.[1] *В САЩ е определен за наркотик с много висок потенциал за злоупотреба, който не може да служи за легитимна медицинска цел, поради което е включен в техния Списък I.*[2] *В България е взето решение да бъде поставен в Списък III, заедно със своя прекурсор GBL – като рисково вещество, което в най-ниска степен отговаря на условията, заложени в чл. 7 от Наредбата за реда за класифициране на растенията и веществата като наркотични.*[3]

1. Подход при класифицирането на веществата като наркотични

В системите за класифициране на наркотиците в отделните държави по света се наблюдават едновременно сходства и различия. Може да се приеме, че в основата си законодателството им е сформирано от сложна смесица от история, култура и развиващи се възгледи за общественото здраве. Така приликите най-общо произтичат от международните договори, които предоставят общата рамка, доколкото пред всяка държава стои свободата на преценка да ги тълкува в светлината на собствената си правна и социална призма. Решението за поставяне на отделните вещества в категории се възприема повече като политическо начинание, отколкото като чисто научно. Така моралната отговорност, която държавата е поела при управлението на общественото благосъстояние, ѝ отрежда заемането на една специфична идеологическа позиция – пазител на народното здраве. Оттам и развитието на философията за „управлението на вредите“[4], намерило израз в теорията, че индивидите не могат да оценяват правилно рисковете от определени вещества. Въпреки опитите за прокарване на по-либералистки подход при класифицирането на някои видове наркотици, това в никакъв случай не означава, че светът е изоставил патерналистичния импулс[5] за контрол като единствения явяващ се социално приемлив.

Най-често използваният метод за класификация на наркотиците е този на включването им в списъци. Така например петстепенната система, създадена от *Закона за контролираните вещества на САЩ (CSA) от 1970*[6], разпределя видовете упойващи вещества въз основа на тяхната възможност за приложение в медицината и потенциала за злоупотреба или зависимост. Тази формула се явява именно опитът да се осигури най-голямо благо за най-голям брой хора чрез балансиране на медицинската полза срещу риска от злоупотреба. Оттам ролята на държавата е най-видима при списъците от първа категория и избледнява към тези от последната. Твърде често обаче може да бъде наблюдаван подход от страна на държавата, който не би намерил обоснован отговор от научна гледна точка. Например едно вещество, което отговаря на всички критерии да бъде определено за високорисково, но в същото време се явява движещ се компонент в индустрията, става причина да се даде предпочитание на икономическия интерес пред обществения. Затова може да бъде утвърдено разбирането, че формално само е възприета утилитарната философия[7], а де факто решението на въпроса се явява политическо и донякъде морално начинание.

Други методи за класифициране на наркотиците са разделянето им спрямо тяхното фармакологично действие върху човека или спрямо химичната им структура. При първата класификация се изследва въпросът за влиянието на наркотика върху централната нервна система на индивида. Спрямо това групите биват депресанти *(забавят мозъчната функция – бензодиазепини)*, стимуланти *(ускоряват сърдечната дейност – кокаин, амфетамин)*, халюциногени *(променят сетивата и възприятията – LSD)*, опиати *(действат като седативи – хероин, фентанил)*, дисоциативни анестетици *(намаляват болката и откъсват от реалността – кетамин)*. При разделянето спрямо химична структура биват: естествени – добити от растения, полусинтетични и синтетични. Разбираемо е защо първият метод е най-широко приложим при избирането на начин на правна регулация – позволява анализ на всяко вещество самостоятелно, без да го поставя в предварително определени групи, като по този начин намира подходящия списък с оглед рисковете от злоупотреба.

2. Правна рамка на международно, европейско и национално ниво

Основни актове в областта на регулацията на наркотичните вещества в международен аспект са трите конвенции на ООН. Предвид динамиката в появата на нови наркотични вещества е прието, че въвеждането на промени в списъците им не следва да се осъществява чрез създаването на протоколи, които да подлежат на последваща ратификация от подписалите ги страни. Държавите са се съгласили, че компетентен орган за внасяне на промени следва да бъде Комисията за упойващите вещества (CND) на ООН, която чрез приемането на решения въвежда необходимите изменения, ставащи задължителни за всички страни. Нормите на конвенциите обаче не могат да породят директен ефект, поради което държавите са длъжни да въведат промените в законодателството си.[8]

Проблемът възниква, когато дълго време след изменение на списъците от Комисията държавата не е изпълнила задължението си да промени националното законодателство. Особено притеснителен би могъл да бъде моментът, в който дадено вещество, поради липсата на достатъчно изследвания към момента на въвеждането му в списъците, не е възприемано като такова с висок риск от злоупотреба, като често би могло да бъде използвано за медицински цели. Вследствие на установяване на изключително вредоносното му влияние то бива преместено от Комисията в по-тежък забранителен списък. В същия момент обаче държавата не

въвежда тази промяна в националното си законодателство, което води до неограничено във времето циркулиране на веществото в облекчен режим на достъп. Държането на наркотика гама-хидроксибутират в Списък III е именно проявление на соченото и потвърждава извода, че промяна в националните списъци и мястото на отделния наркотик в тях е следствие на политическа воля, а не констатирано влияние върху общественото здраве.

Единната конвенция по упойващите вещества от 1961 г., заедно с нейния допълнителен Протокол от 1972 г., систематизира естествените наркотици в четири списъка. Специфичното в случая е, че най-тежки се явяват Списък I и Списък IV, като съдържащите се и в двата наркотици са с висок риск от злоупотреба, но при едните е позволено ограничено ползване за медицински цели. Конвенцията за психотропните вещества от 1971 г. въвежда регулацията на синтетичните психотропни вещества, като ги разделя отново в четири списъка, разпределени йерархично с оглед изключването им изцяло от медицинската практика до широко разпространение в нея. Третата Конвенция на ООН за борба срещу незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества от 1988 г. регулира в рамките на два списъка прекурсорите. Тези три акта се явяват своеобразен източник на регулация и контрол на наркотичните вещества в целия свят, с оглед на това, че са подписани от над 180 държави.

Към този момент Европейският съюз не е създал своя цялостна самостоятелна правна рамка, която да унифицира контрола над наркотичните вещества в държавите членки. Вместо това приема, че държавите следва да спазват стриктно Конвенциите на ООН, като следят за необходимо актуализиране на националните си законодателства. Съюзът обаче упражнява компетентност в най-значимата област – проследяването на новите наркотици и прекурсори, въведени на негова територия. Агенцията на ЕС по наркотиците (EUDA) управлява т.нар. Система на ЕС за ранно предупреждение (EWS). Чрез този механизъм Агенцията засича, когато нов прекурсор се появи на територията на някоя държава членка и започва да го наблюдава. Когато установи наличие на риск от злоупотреба с наблюдаваното вещество, изготвя доклад с предложение до Европейската комисия за приемане на законодателство. Рамково решение 2004/757/ПВР на Съвета от 25 октомври 2004 г. за установяване на минималните разпоредби относно съставните елементи на наказуемите деяния и прилаганите наказания в областта на трафика на наркотици, както и още няколко регламента[9], предоставят правомощия на Европейската комисия да приема делегирани директиви[10] и делегирани регламенти, с които едновременно въвежда изменения в Рамковото решение и дава срок на държавите членки да транспонират в националните си законодателства новооткритите наркотични вещества.

Избраният от България подход при класифицирането на наркотиците се свежда до отграничаването им в рамките на три списъка. Първите два списъка съдържат наркотици, които са определени като високорискови с оглед застрашаването на общественото здраве и злоупотребата с тях. В Списък I веществата са забранени за приложение в хуманната и ветеринарна медицина, докато в Списък II приложението е позволено. Наркотиците, установени в Списък III, освен че намират приложение в медицината, може да бъдат използвани като смеси, предназначени за промишлеността. За да бъде използван сочения наркотик в смес, следва да отговаря на два критерия – количеството на наркотичното вещество да не надвишава определеното в Наредбата процентно съдържание от съответните смеси и наркотичното вещество да не може да бъде използвано директно и/или извлечено с леснодостъпни или икономически изгодни средства.[11] Що се отнася до лекарствата, съдържащи наркотични вещества,[12] основанието за достъп до такива се свежда до издаването на специална рецептурна бланка – с жълт цвят, когато лекарството съдържа вещество от Списък II и зелен цвят от Списък III.

Синтезирането на наркотичните вещества в рамките на три списъка вероятно е било релевантно и обосновано спрямо обществените отношения в миналото. Към днешна дата обаче съществуването само на една категория вещества извън така определените високорискови често води до избягване носенето на наказателна отговорност.

3. Наркотикът GHB и систематичното му място в класификацията на наркотиците

Гама-хидроксибутират (GHB) е наркотик, по своята същност депресант на централната нервна система, който въздейства върху GABA *(гама-аминомаслена киселина)* рецепторите. През 60-те години на миналия век е бил използван като анестетик, но с оглед установените странични ефекти върху организма употребата му е била преустановена. През 90-те години навлиза като наркотик за развлечение, в това число и като средство за извършване на полови престъпления. Смъртността след употреба е висока, тъй като границата между безопасната доза и свръхдозата е много малка,[13] което е обстоятелство, наблюдавано и при употребата на фентанил за немедицински цели. Страничните ефекти включват тежка тревожност, тремор, халюцинации и гърчове. При честа употреба се наблюдава изпадане в състояние, подобно на кома, което може да продължи няколко часа, а комбинацията с алкохол или други наркотични вещества увеличава риска от фатална дихателна недостатъчност.[14]

През 2000 г. в САЩ GHB е въведен в Списък I след приключване на процеса на Хилъри Фараяс и Саманта Рейд за изнасилване след упояване с GHB.[15] Причината за използването му точно при този вид престъпни посегателства са страничните ефекти, до които води, след като навлезе в организма – причинява остра антероградна амнезия, известна като „припадък“ или „загуба на съзнание“, при която жертвите не могат да си спомнят събития, случили се под влиянието на наркотика. Оттам насетне веществото се разпознава като наркотик, използван при сексуални посегателства и влиза в забранителните списъци на редица държави, в това число и в Конвенцията на ООН от 1971 г. в Списък II, включващ наркотици с висок риск от злоупотреба. Въпреки забраните, , употребата на т.нар „клубна дрога“ се увеличава чрез алтернативни начини за разпространение. Доклад на Euro-DEN Plus от 2022 г. показва, че GHB е четвъртият най-често посочван наркотик от приетите в болница пациенти.[16]

Във Великобритания наркотикът е рекласифициран в Клас Б[17] поради високия риск от злоупотреба и влияние върху общественото здраве. Промяната е въведена с оглед един от най-големите съдебни процеси за сексуални посегателства – този срещу Рейнхард Синага, упоил близо 200 мъже чрез използването на GHB.[18] Във Франция са въведени изменения в член 222-30-1 от Наказателния кодекс, въздигайки като квалифициран състав използването по отношение на жертвата на вещества, аналогични с GHB, който гласи: *„Прилагането на лице, без негово знание на вещество, което е вероятно да наруши преценката или контрола му върху действията му, с цел извършване на изнасилване или сексуално посегателство срещу него, се наказва с пет години лишаване от свобода и глоба от 75 000 евро. Когато престъплението е извършено срещу непълнолетно лице под петнадесет години или особено уязвимо лице, наказанията се увеличават до седем години лишаване от свобода и глоба от 100 000 евро.“*

GHB се среща основно в течно състояние, без вкус и мирис, но може да бъде разпространяван и под формата на кристали. Солта на GHB *(натриев оксибат)* се използва при направата на лекарството Ксирем (Xyrem), предписвано за нарколепсия, като в САЩ лекарството е поставено в Списък III. Гама-бутиролактона (GBL) и 1,4-Бутанедиол са прекурсори на GHB, като основното им предназначение е с оглед промишлена дейност.

Какъв е правният режим на GHB в България? GHB, заедно с GBL, са въведени в Списък III от Наредбата за реда за класифициране на растенията и веществата като наркотични. Както споменах по-горе, GBL има основание да се намира в сочения списък предвид приложението на веществото в промишлеността. Аргумент за същото се извежда от чл. 5а от Закона за контрол на наркотичните вещества и прекурсорите, в който изрично е изведено, че при внос, износ, превозване, преработване, съхраняване, влагане и използване в производствения процес на смеси, предназначени за промишлеността, които съдържат наркотични вещества, вписани в списъка по чл. 3, ал. 2, т. 3, може да се извършват при условия и по ред, определени в наредба на министъра на икономиката и индустрията. В чл. 2 от Наредбата[19] са посочени само две вещества – 1, 4-Бутандиол и Гама-бутиролактон, двата прекурсора на GHB. Самият гама-хидроксибутират обаче не е включен, което е и правилно, тъй като не се използва като част от смес в промишлеността.

Предвид черната статистика, която наркотикът води след себе си, опасното му въздействие върху организма, но най-вече въвеждането му като високорисково вещество в списъците на международните договори, по които Република България е страна, липсва логичен отговор на въпроса защо GHB продължава да се третира едва като рисков наркотик според българското законодателство. Класифицирането му в Списък III е и основен аргумент за факта, че на веществото не се гледа с достатъчна сериозност от правоохранителните органи, които са свикнали да разследват държането, разпространението и отглеждането на високорискови наркотични вещества, при това такива основно от Списък I от Наредбата. Въпреки че е наркотик, въпреки че в България не се използва за лекарствени цели и въпреки данните за разпространението му, липсват осъдителни присъди с предмет именно това рисково вещество.

Причината за това може да бъде търсена на две места. Първата и по-вероятна, е невъзможността да бъде категоризиран в нито един от другите два списъка. При втория списък, наркотикът следва да бъде приложим за медицински или ветеринарни цели. Макар и да е компонент от лекарството „Ксирем“ чрез своята сол – натриев оксибад, медикаментът не се разпространява в Европа, в това число и в България. Относно първия списък, макар и да не е изрично условие, практиката показва, че високорисковите вещества в него са основно популярните наркотици, чието въздействие е трайно изследвано, а нововъведените са техни прекурсори или аналози.

Втората причина е възможно да бъде търсена във философията на културните и политически особености. Тоест, докато не се достигне до случай, по примера на САЩ и Великобритания, в който обществото силно да се възмути, наркотикът няма да бъде разглеждан като такъв с висок риск от злоупотреба, поради своята културна непопулярност. Следва винаги да се подчертава, че предвид обстоятелството, че държавата е поела отговорността да опазва общественото здраве, чрез регулацията на наркотичните вещества, то нейната адекватна намеса налага да бъде превантивна и навременна, а не post mortem.

[1]**The International Drug Control Conventions; Schedules of the Convention on Psychotropic Substances of 1971, as at 6 December 2025, достъпно на SSRN:** https://docs.un.org/en/ST/CND/1/Add.2/Rev.11 **; Въведен в списъците за първи път през 2001 г., като през 2013 г., поради засилена употреба е преместен в Списък II, бел. моя**

[2]**The Controlled Substances Act (CSA) of 1970, списъците достъпни на SSRN:** https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title21/html/USCODE-2011-title21-chap13.htm

[3]**Въвежда формални критерии за приемането на веществата като наркотични, бел. моя**

[4]**Coulson, Hartman, What Is Harm Reduction?, SSRN: https://publichealth.jhu.edu/2022/what-is-harm-reduction#:~:text=Harm%20reduction%20acknowledges%20that%20drugs,health%20consequences%20of%20substance%20use.**

[5]**Dworkin, Gerald, „Paternalism“, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/paternalism/>.**

[6]**The Controlled Substances Act (CSA) SSRN: https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title21/html/USCODE-2011-title21-chap13.htm**

[7]**Walker, A proportionality approach to the ethics of drug policy, SSRN: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0955395925001616#:~:text=Criminalising%20sale%20of%20drugs%20would,the%20negative%20effects%20of%20criminalisation.**

[8]**Така българският закон, който урежда въпросите свързани с контрола на наркотичните и упойващи вещества, оправомощава Министерски съвет чрез постановления да допълва и изменя Наредбата за реда за класифициране на растенията и веществата като наркотични, а самото задължение за изменение произтича пряко от Конвенциите. бел.моя**

[9]**Регламент (ЕО) № 273/2004 на Европейския парламент и на Съвета относно прекурсорите на наркотичните вещества; Регламент (ЕО) № 111/2005 на Съвета относно определяне на правила за мониторинг на търговията между Общността и трети страни в областта на прекурсорите.**

[10]**Делегирана директива (ЕС) 2025/2062 на Комисията от 14 октомври 2025 година за изменение на приложението към Рамково решение 2004/757/ПВР на Съвета във връзка с включването на нови психоактивни вещества в определението за наркотици**

[11]**Допълнителните условия са изведени в Наредба № РД-04-3 от 2 март 2018 г. за условията и реда за извършване на внос и износ, превозване, преработване, съхраняване, влагане и използване в производствения процес на смеси, предназначени за промишлеността, които съдържат наркотични вещества, бел. моя**

[12]**Наредба №4 от 4 март 2009г за условията и реда за предписване и отпускане на лекарствени продукти**

[13]**Busardo, Jones – GHB Pharmacology and Toxicology: Acute Intoxication, Concentrations in Blood and Urine in Forensic Cases and Treatment of the Withdrawal Syndrome, SSRN: https://pmc.ncbi.nlm.nih.govarticles/PMC4462042/#:~:text=The%20medication%20is%20used%20to,high%20abuse%20potential%20%5B68%5D.**

[14]**https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthyliving/GHB**

[15]**Hillory J. Farias and Samantha Reid Date-Rape Drug Prohibition Act – SSRN:** https://www.congress.gov/bill/106th-congress/house-bill/2130

[16]**Доклад на Агенцията за наркотици на ЕС SSRN: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/other-drugs_en**

[17]**Under the Misuse of Drugs Act 1971**

[18]**Reynhard Sinaga: 'Evil sexual predator' jailed for life for 136 rapes SSRN: https://www.bbc.com/news/uk-50987823**

[19]**Наредба № РД-04-3 от 2 март 2018 г.за условията и реда за извършване на внос и износ, превозване, преработване, съхраняване, влагане и използване в производствения процес на смеси, предназначени за промишлеността, които съдържат наркотични вещества, вписани в списъка по чл. 3, ал. 2, т. 3 от Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите Издадена от Министъра на икономиката.**

01 Април 2026